

Logika otázky a výpovědi

Neexistuje žádná taková výpověď, kterou můžeme uchopit pouze se zřetelem k obsahu, jejíž předkládá, chceme-li ji postihnout v její pravdě. Každá výpověď je motivována. Každá výpověď má předpoklady, které nevypovídá. Pravdu nějaké výpovědi může vskutku vyměřit jedině ten, kdo přimyslí tyto předpoklady. Tvrdím tedy: Poslední logickou formou takové motivace každé výpovědi je *otázka*. Primát v logice náleží nikoli soudu, nýbrž otázce, jak také dějinně dosvědčují platónský dialog a dialektický původ řecké logiky. Primát otázky vůči výpovědi však znamená, že výpověď je bytostně odpovědí. Neexistuje žádná taková výpověď, jež neznázorňuje svého druhu odpověď. Proto neexistuje žádné takové rozumění jakékoli výpovědi, které své výlučné měřítko nezískává z porozumění otázce, na niž odpovídá.

Co nyní říkáme, zní jako samozřejmost a je každému dobře známo z vlastní životní zkušenosti. Vysloví-li někdo tvrzení, jemuž nerozumíme, snažíme se ujasnit si, jak k němu dospěl. Jakou si položil otázku, na niž je jeho výpověď odpovědí? A jestliže je to výpověď, jež má být pravdivá, pak to sami musíme zkoušet s otázkou, na niž chce být tato výpověď odpovědí. Jistě není vždy snadné nalézt *onu otázku*, na niž výpověď skutečně odpovídá. Snadné to není především proto, že ani otázka opět není něčím jednoduše prvním, do čeho se můžeme po libosti vpravit. Neboť každá otázka je sama odpovědí. To je dialektika, do níž se zde zaplétáme. Každá otázka je motivována. Ani její smysl v ní nikdy nelze nalézt plně.

[...] Tím rozhodujícím, co ve vědě teprve činí badatele badatelem, je schopnost vidět otázky. Vidět otázky však znamená umět rozlomit to, co jako uzavřená a nepropustná vrstva usazených předmínění ovládá celé naše myšlení a poznávání. Umění rozlomit to tak, že jsou tímto způsobem viděny nové otázky a umožněny nové odpovědi, činí badatele badatelem. Každá výpověď má svůj horizont smyslu v tom, že vyrůstá z určité situace otázky.

H.G. Gadamer. Co je pravda? In Pravda a metoda II. Praha: Triáda, 2011, s. 51-52.

Problém hermeneutického kruhu

Připomeňme si zde hermeneutické pravidlo, že celku musíme rozumět z jednotlivého a jednotlivému z celku. Toto pravidlo pochází z antické rétoriky a bylo novověkou hermeneutikou přeneseno z řečnického umění na umění rozumění. V obou případech se jedná o kruhový vztah. Anticipace smyslu, v níž je míněn celek, přichází k explicitnímu porozumění tím, že části, které se určují z celku, samy také tento celek určují.

Známe to z učení se starým řečem. Zde se učíme, že větu musíme napřed „konstruovat“, než se pokusíme porozumět celkovému smyslu věty v jejím řečovém významu. Postup tohoto konstruování je však již sám veden očekáváním smyslu, které vychází z předchozí souvislosti. Toto očekávání ovšem musí být podrobeno úpravám, pokud to text vyžaduje. To pak znamená, že se očekávání přeladí a text se semkne v jednotu určitého mínění v očekávání jiného smyslu. Tak probíhá pohyb rozumění vždy od celku k části a zpět k celku. Úkolem je v soustředných kruzích rozšířit jednotu rozuměného smyslu. Sladění všech jednotlivostí s celkem je pokaždé kritériem správnosti rozumění. Nepřítomnost takového sladění znamená, že rozumění ztroskotalo.

Právě Schleiermacher rozlišil tento hermeneutický kruh části a celku z jeho objektivní a subjektivní stránky. Tak jako jednotlivé slovo patří do souvislosti věty, patří také jednotlivý text do souvislosti díla svého tvůrce a toto dílo do celku příslušného literárního druhu, případně literatury. Na druhé straně však patří též text jako projev tvůrčího okamžiku k celku duševního života svého autora. Právě jen v takovémto celku objektivní a subjektivní povahy se může rozumění plně uskutečnit. [...]

Vyvstává však otázka, zda je tak kruhovému pohybu rozumění rozuměno vsutku přiměřeně. Tady se musíme vrátit k výsledku naší analýzy Schleiermacherovy hermeneutiky. Můžeme přitom ponechat zcela stranou, co Schleiermacher rozvinul jako subjektivní interpretaci. Snažíme-li se rozumět nějakému textu, nevpravujeme se do duševního rozpoložení autora, nýbrž – pokud již chceme mluvit o vpravování se – do perspektivy, z níž druhý nabyt svého mínění. To však neznamena nic jiného, než že se snažíme ponechat v platnosti věcné oprávnění toho, co druhý říká. Chceme-li rozumět, budeme se dokonce snažit posílit jeho argumenty. To se děje již v rozhovoru. Že se pohybujeme v dimenzi smysluplnosti, která je srozumitelná sama sebou a jako taková nevyžaduje návrat k subjektivitě druhého, platí však ještě mnohem více při rozumění psanému slovu. Úkolem hermeneutiky je objasnit právě tento div rozumění, který není nějakým tajemným sepětím duší, nýbrž účastí na společném smyslu.

H.G. Gadamer. Pravda a metoda I. Praha: Triáda, 2011, s. 257.